

УДК: 903.01(477.87)“6323”

Л.В. Кулаковська, В.І. Усик

ТЕХНОЛОГІЯ ОБРОБКИ КАМЕНЮ ТА СИРОВИНА ШАРУ V СТОЯНКИ КОРОЛЕВО

Висвітлено технологію кам'яного виробництва середньопалеолітичного шару V стоянки Королево. Особливу увагу приділено метричним даним і системі розколювання гігантських нуклеусів і відколів.

Ключові слова: Королево, середній палеоліт, технологія, нуклеуси на відщепках розміри артефактів.

ВСТУП

Першим етапом в дослідженні будь-якої кам'яної індустрії є визначення сировини, її якості, ізотропних властивостей та розміру окремоостей сировини. Ще один важливий момент — віднайти родовища сировини, оскільки відстань від стоянок до них значною мірою впливала на характер виробництва та склад колекції.

Коли ж йдеться про первинне розколювання каменю, тут можна говорити про кілька цілеспрямованих дій:

- а) вибір сировини для розколювання;
- б) розколювання з метою отримання заготовок для виготовлення знарядь;
- в) розколювання сировини, націлене тільки чи переважно на отримання відколів-заготовок для нуклеусів.

Саме останнє може бути пов'язано, в першу чергу, з великими розмірами шматків сировини, що виходять за межі метричних стандартів, а також з формою, що унеможлиблювала традиційні способи отримання кінцевих заготовок для знарядь. Іншими словами, можна припустити варіант, коли розміри та форма сировини диктували необхідність відокремлення масивних відщепів.

Нуклеуси на відщепках або нуклеуси Комбева, які часто порівнюють з методом Левалуа, вперше виділив і описав В. Оуен на африканських матеріалах [Owen, 1938]. З часом подібні артефакти були зафіксовані й на інших стоянках Старого Світу [Inizian et al., 1992, p. 57]. Здебільше йшлося про отримання заготовки для виготовлення знарядь. Дослідники найчастіше пов'язували їх з ранніми пам'ятками та вважали, що зі знятих з таких нуклеусів відщепів виготовляли рубила або колуні [Inizian et al., 1992; Benito, 1988—1989; Madsen, Goren-Inbar, 2004].

За експлуатацією поверхні М. Ньюкамер розділив нуклеуси Комбева на три категорії: розколювання на вентральній частині, на дорсальній та на вузькій частині заготовки, зауваживши, що зняття відщепів з вентральної сторони провадили не лише в зоні ударної площадки, але й досить часто з латеральних і проксимального країв [Newcomer, Hivernel-Guerre, 1971, p. 127]. З часом подібного висновку дійшов В. Усик, опрацювавши матеріали шару II стоянки Королево [Усик, 2003, с. 179]. Побутує думка, що в цьому разі йдеться про мінімальну підготовку нуклеуса до роботи, так зв. економну підготовку [Bernard-Guelle, Guillaume, 2001, p. 19].

Зауважимо, що підготовка відщепу до розколювання на дорсальній поверхні чи, скоріше, оформлення площадки / площадок часто нагадує спосіб потоншення спинки знарядь. У деяких випадках неможливо відрізнити розколювання методом Комбева від потоншення спинки знарядь. Розбираючи цей сюжет, С. Бернард-Гель і П. Гійом запропонували розрізнити нуклеуси й знаряддя з потоншенням за наявністю робочого краю [Bernard-Guelle, Guillaume, 2001, p. 23].

Використання відщепів як заготовок для нуклеусів є однією із специфічних рис ранньо- та середньопалеолітичних технокомплексів місцезнаходження Королево у Закарпатті. Особливе місце тут посідає індустрія шару V. Саме в цій колекції наявні нуклеуси, зокрема виготовлені на відщепах, та відколи гігантських розмірів. В контексті технологічного процесу виробництва важливо детальніше розглянути взаємозв'язок між метричними показниками та первинним розколюванням.

ШАР V

Колекція середньопалеолітичного шару V стоянки Королево нараховує близько 20 тис. предметів. Вони були знайдені практично на всій площі місцезнаходження як в секторі Бейвар, так і на Гострому Верху. Найчисленніші знахідки технокомплексу V відмічено на Бейварі в розкопках I, VI і XI, де шар найчастіше приурочений до давніх балок, в яких, вірогідно, в той час і були відкриті великі блоки андезитової сировини часто завдовжки понад 1,0 м і більше (рис. 12 — див. вклейку).

У секторі Гострий Верх вони зафіксовані в шурфах 18 і 26 [Усик, 2009].

Шар V приурочено до літологічного горизонту 10, який являє собою жовтувато-бурий суглинок коричневатого відтінку з поодинокими залізисто-марганцевими стяжіннями. О.М. Адаменко інтерпретує ці відклади як верхню частину викопного ґрунту V (рисс 2/3) [Адаменко та ін., 1989, с. 11; Adamenko, Gladiline, 1989, р. 694]. На думку П. Езартса літологічний горизонт 10 є нижньою частиною лесу, що розділяє палеоґрунти K-V та K-IV та відносить його до OIS 6 [Haesaerts, Koulikovska, 2006, р. 27] (рис. 1; також див. вклейку). Кліматичні умови на той час були досить прохолодними. За даними Н. Герасименко для розрізу стоянки Сокирниця у цей час «... травяной покров был мезофитным. Это свидетельствует о том, что причиной угнетения древесной растительности в днепровское время было не иссушение, а похолодание климата. Это подтверждается наличием аркто-альпийских видов плаунов и кустарниковых берез в растительном покрове» [Герасименко, 2006, с. 138].

Зважаючи на результати палінологічного аналізу та враховуючи той факт, що андезитові знахідки, які пов'язані з викопними ґрунтами мають зруйнованішу поверхню (напр. шар III, V-a) на відміну від артефактів шару V, автори приєднуються до висновку П. Езартса.

99 % знахідок виготовлено з андезиту, тож частка іншої сировини надзвичайно мала [Гладилин, Ситливый, 1990, с. 55].

Зауважимо, що раніше індустрія цього шару була визначена як перехідна від ашелю до муст'є, а стоянка кваліфікована як майстерня [Гладилин, Ситливый, 1990, с. 65]. В. Гладилін і В. Ситливий за техніко-типологічними ознаками віднесли індустрію до типу Королево (V-с, V-в, V-a і V) карпатської фації варіанту ашель-однобічний з виразним показником левалу-

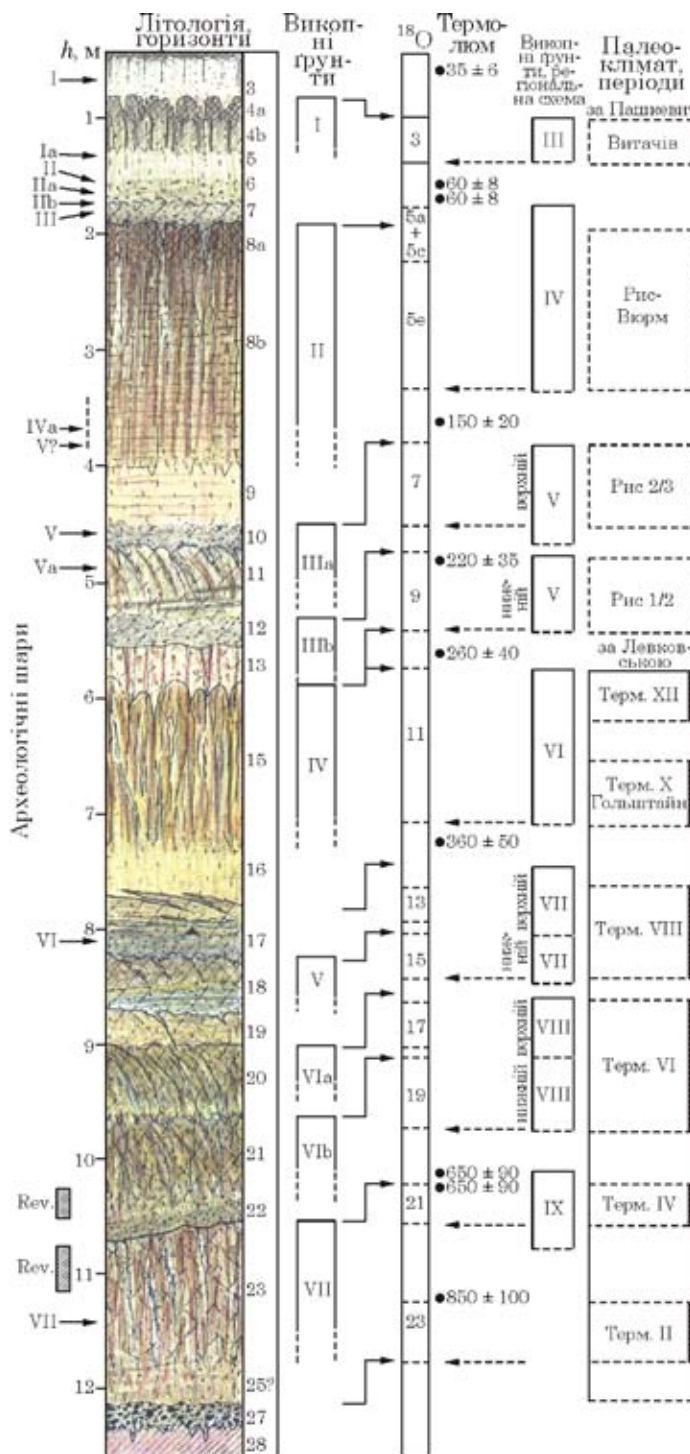

Рис. 1. Королево, стратиграфічний розріз 1998 р. (також див. вклейку)

азької техніки й листоподібними знаряддями [Гладилин, 1985; Гладилин, Ситливый, 1990, с. 130]. Однак прискіпливий аналіз колекції та документації уможливили інший висновок — про відсутність в ній що левалуазької технології [Усик, 2006, с. 60], що листоподібних форм [Кулаковська, 2003, с. 10; Кулаковская, Усик, 2011, с. 18]. Беручи до уваги абсолютно стандартний набір середньопалеолітичних дефініцій що для технології, що для добірки знарядь, запропоновано іншу інтерпретацію цього технокомплексу [Кулаковська, 2003, с. 10; Kulakovska, 2004; Усик, 2006, 2009].

ТЕХНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНДУСТРІЇ ШАРУ V

У попередніх роботах, присвячених технокомплексу шару V, поза увагою дослідників, зокрема В. Гладилина, лишилася одна з виразних його ознак, а саме, метричні параметри артефактів. Раніше у характеристиці колекції бракувало аналізу масивних нуклеусів і відповідних відколів (відщепи й пластини). І це тоді, коли саме наявність таких виробів надає змогу відтворити точніше й коректніше весь ланцюг технологічного процесу цієї індустрії. Відтак, пропонуємо результати технологічного аналізу, виконаного за матеріалами шару V із розкопів I і VI.

Найвиразнішим у сенсі метрики та ваги в технокомплексі шару V є нуклеус № 11 (Кор-75, р. I. Б-2) розмірами 460 × 430 × 270 мм і масою 37 кг, виготовлений на масивному блоці андезиту (рис. 2 — див. вклейку). З тильного боку та на одній з латеральних сторін є залишки кірки. Частину відщепів було знято доцентрово паралельно профілю, інші — під кутом 45—30° (рис. 2, а, б). На тильній стороні, яку використовували як ударну площадку, збереглися негативи широких відщепів (рис. 2, в). Негативи на робочій поверхні мають довжину від 155 до 230 мм, на тильній стороні — 220 мм. Звернемо увагу на той факт, що цей зразок демонструє не початкову стадію розколювання. Отже, можна припустити набагато більший його первинний розмір. Подібні нуклеуси інколи називають «стаціонарними макронуклеусами» [Деревянко, 2014, с. 84, рис. 39]. Нуклеус визначено як радіальний, округлий за формою та зі сплюще-

ною тильною стороною. Він віддалено нагадує дископодібні нуклеуси в інтерпретації Е. Боеди [Boeda, 1995].

Окрім великих за розміром і вагою нуклеусів, у розкопі I (1975 р.) трапилися також відповідні масивні відколи, як, наприклад, латеральний відщеп з кіркою по краю розмірами 248,5 × 241,0 × 135,0 мм.

Із розкопу VI проаналізовано 104 найвиразніших андезитових нуклеоподібних виробів, представлених пренуклеусами (21 екз.), нуклеусами (81 екз.) і фрагментами нуклеусів (2 екз.).

Пренуклеуси виготовлені на масивних відколах і уламках сировини (табл. 1, рис. 4). Окремі зразки мають вагу понад 4,0 кг.

Пренуклеуси на відколах демонструють початкову стадію поздовжнього та біпоздовжнього, ортогонального, конвергентного способів розколювання на вентральній поверхні відколу. В деяких випадках вентральну сторону відщепу використовували як ударну площадку, з якої відколи знімали перпендикулярно (рис. 5, 2 — див. вклейку). В іншому разі одним—двома широкими відколами відсікали відбивну площадку разом з частиною ударного горбика. Таким чином була підготовлена нова ударна площадка, відколювання з якої провадили на дорсальну поверхню в поздовжньому напрямку. В загальних рисах такий спосіб нагадує так зв. прийом *truncated-faceted* / підправку типу Костьонки / Nahr-Ibrahim.

На восьми торцевих пренуклеусах для розколювання була обрана вузька бічна поверхня. Фіксуються негативи одного або кількох коротких з заломами відколів. Зважаючи на наявність різців у цьому комплексі, в окремих випадках можна говорити про початкову стадію виготовлення цих знарядь. Пренуклеуси на уламках розколювали в поздовжньому, перпендикулярному та біпоздовжньому напрямках на одній або двох поверхнях.

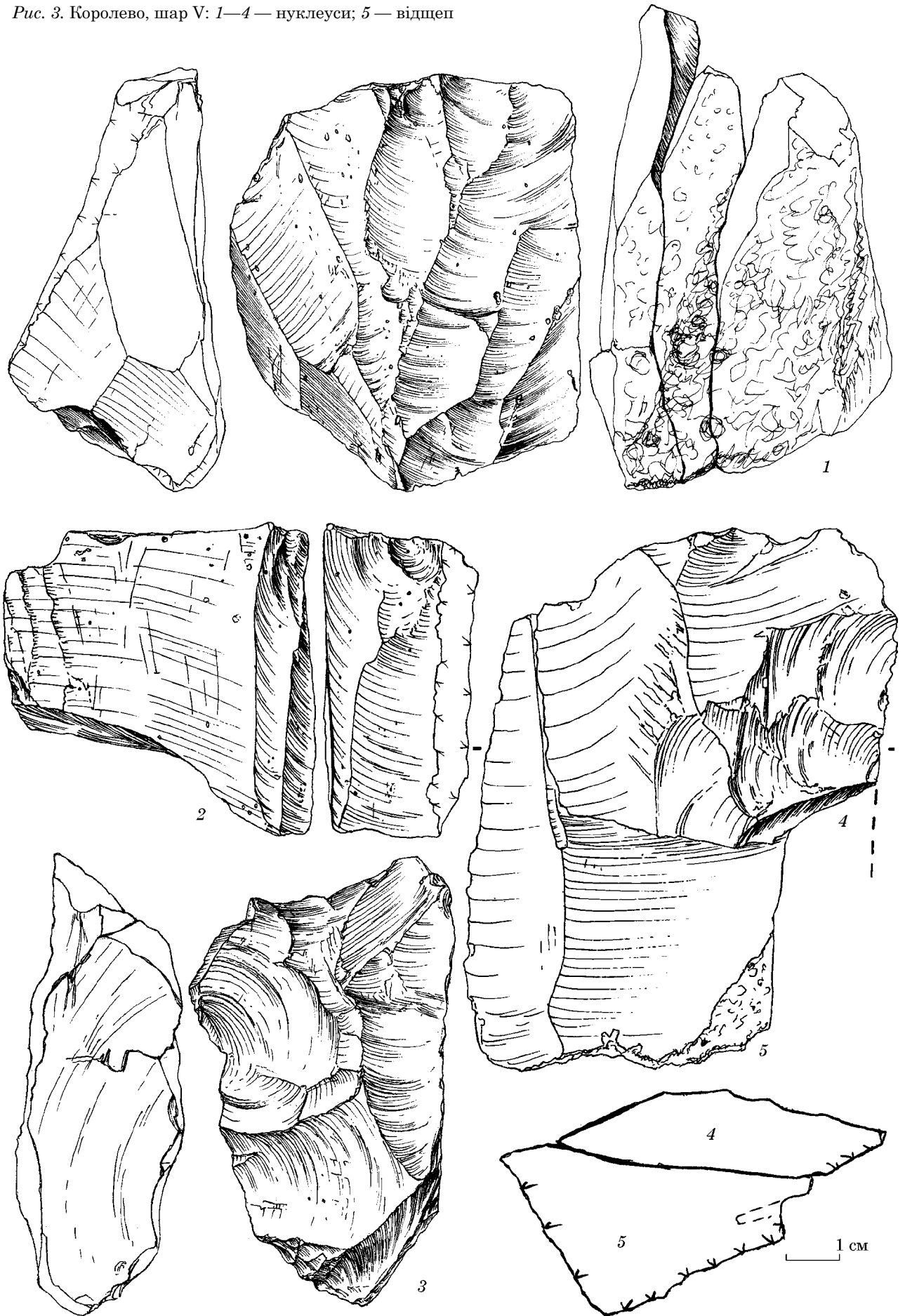
Нуклеуси представлені 81 екз. Заgotовками для них слугували відщепи, масивні уламки та жовна. Серед нуклеусів (за винятком нуклеусів Kombewa) 13 зразків виконано на відщепках (табл. 2, рис. 6). Іноді як заготовки використано відколи з давніших археологічних шарів (V-а, VI). Маса нуклеусів коливається від 400 до 3000 г.

Характер огранки робочої поверхні нуклеусів наведено в табл. 3.

Таблиця 1. Метричні дані заготовок для пренуклеусів, мм

Розміри заготовки	Середня довжина	Довжина	Середня ширина	Ширина	Середня товщина	Товщина	Р а з о м
Відщепи / пластини	130,6	59,9—249,0	89,7	23,0—275,0	67,7	33,2—113,1	14
Уламки	157,2	100,7—206,0	123,9	66,8—178,0	76,6	47,2—130,0	7
			Р а з о м				21

Рис. 3. Королево, шар V: 1—4 — нуклеуси; 5 — відщеп

Таблиця 2. Метричні дані заготовок для нуклеусів, мм

Розміри заготовки	Середня довжина	Довжина	Середня ширина	Ширина	Середня товщина	Товщина	Р а з о м
Відщепи	102,8	47,5—145,5	83,4	30,4—140,3	56,9	23,9—106,5	13
Уламки / жовна	100,7	42,8—204,0	92,9	44,2—152,0	49,2	18,0—92,4	43
Невизначені	84,2	50,1—124,9	82,1	59,6—104,7	31,2	24,7—37,4	5
			Р а з о м				61

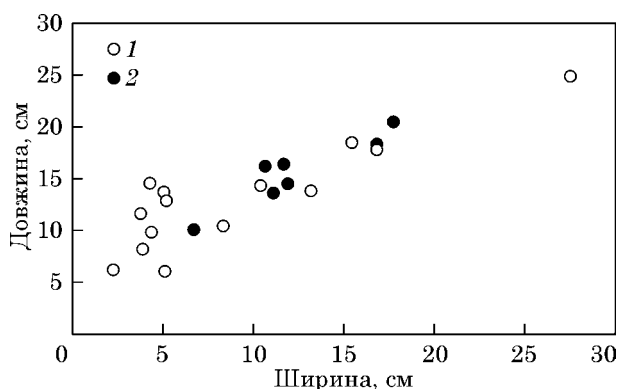

Рис. 4. Розподіл розмірів пренуклеусів: 1 — на відщепках; 2 — на уламках

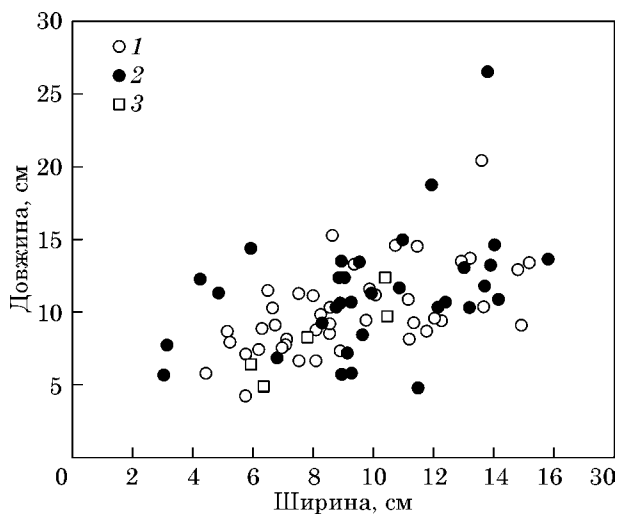

Рис. 6. Розподіл розмірів нуклеусів: 1 — на уламках; 2 — на відщепках; 3 — невизначені

Технологію розколювання проаналізовано за наявними нуклеусами, відколами та даними ремонту. Переважають нуклеуси однобічні з паралельною поздовжньою (рис. 3, 5; 7, 2) і біпоздовжньою (рис. 8) системою розколювання. З експлуатацією таких нуклеусів пов'язано отримання не лише відщепів (рис. 9, 3), але й типових пластин (рис. 9, 1, 2, 4) з відповідною огранкою. Паралельне розколювання також характеризують різні приклади плоских поперечних і біпоперечних (рис. 9, 8) нуклеусів. Невелику серію становлять вироби з ортогональною системою розколювання (рис. 3, 3), поодинокі трапляються конвергентні зразки

Таблиця 3. Огранка нуклеусів

Нуклеуси	Кількість
Комбвеа	20
Радіальні та напіврадіальні	6
Конвергентні	4
Підперехресні	1
Поздовжні / однонаправлені	20
Поздовжньо-суміжні	1
Поздовжньо-перепендикулярні	1
Біпоздовжні	17
Ортогональні	7
Двобічні	
поздовжній альтернативний	1
біпоздовжній	1
біпоздовжній-підперехресний	1
Багатоплощадкові	1
Р а з о м	81

(рис. 3, 1). Серед двобічних вирізняється нуклеус з комбінованою системою розколювання: біпоздовжній з однієї сторони, підперехресний — з іншої (комбінований, за Ю. Колосовим) [Колосов, 1972, с. 38]. Ударні площадки нуклеусів первинні, плоскі та підправлені (багатогранні й фасетовані). В розколюванні застосовували твердий відбійник.

Виразну серію нуклеусів на відщепках представлено також паралельними поздовжніми торцевими зразками (рис. 3, 2; 7, 1). Найтипівшими заготовками для них були первинні відколи, трапляються також відщепи Комбева (рис. 7, 1), які, своєю чергою, були відколоти від аналогічних нуклеусів.

Нуклеуси Комбева. Окрему групу нуклеусів на відщепках становлять так зв. нуклеуси Комбева (20 екз.), на яких вентральну поверхню відколу експлуатували як робочу (рис. 5, 4; 7, 3, 4). Найчастіше їх виготовляли на первинних відколах (табл. 4).

До серії класичних Комбева, цебто з одним негативом на вентральній поверхні, віднесено лише шість. Інші подібні нуклеуси, які можна назвати вентральними [Usik, 2004], демонструють різноманітні системи експлуатації вентральної поверхні в поздовжньому, біпоздовжньому, напіврадіальному, ортогональному

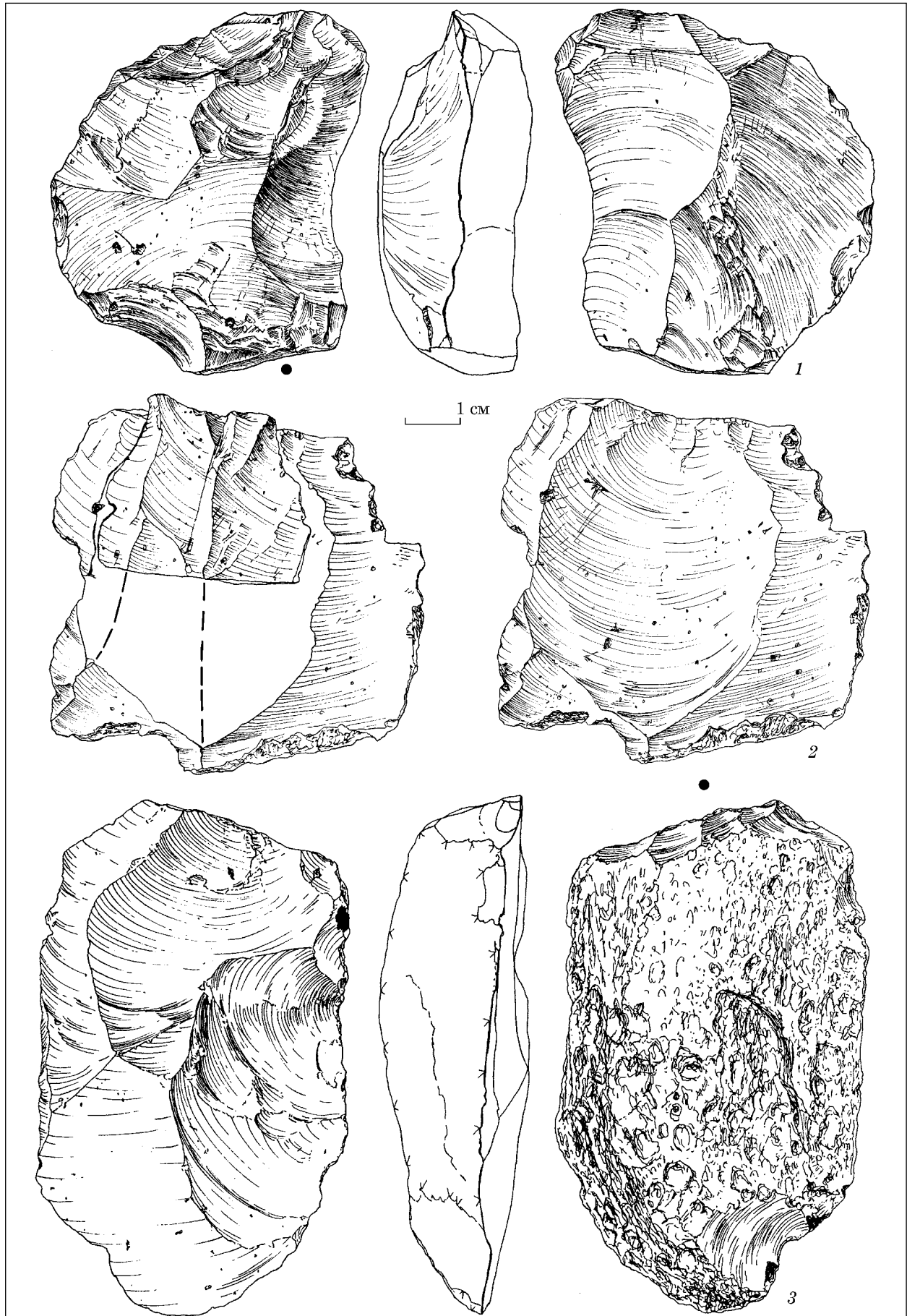

Рис. 7. Королево, шар V; нуклеуси: 1 — торцевий; 2 — поздовжній; 3 — Комбева ортогональний

Таблиця 4. Метричні дані заготовок для нуклеусів Комбева, мм

Розміри заготовки	Середня довжина	Довжина	Середня ширина	Ширина	Середня товщина	Товщина	Разом
Відщепи	120,3	57,4—264,9	109,7	68,3—158,1	47,6	29,2—94,1	20

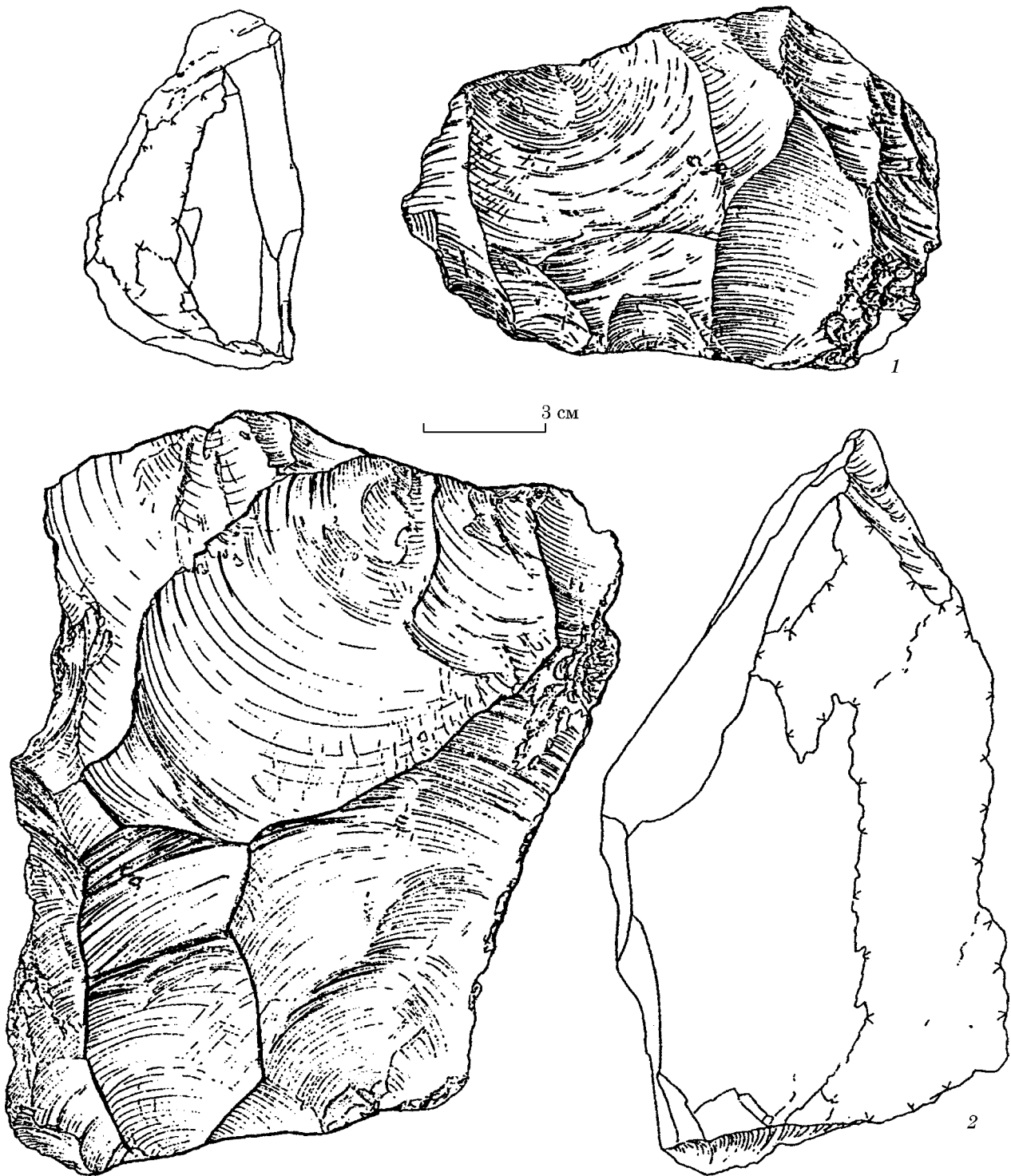
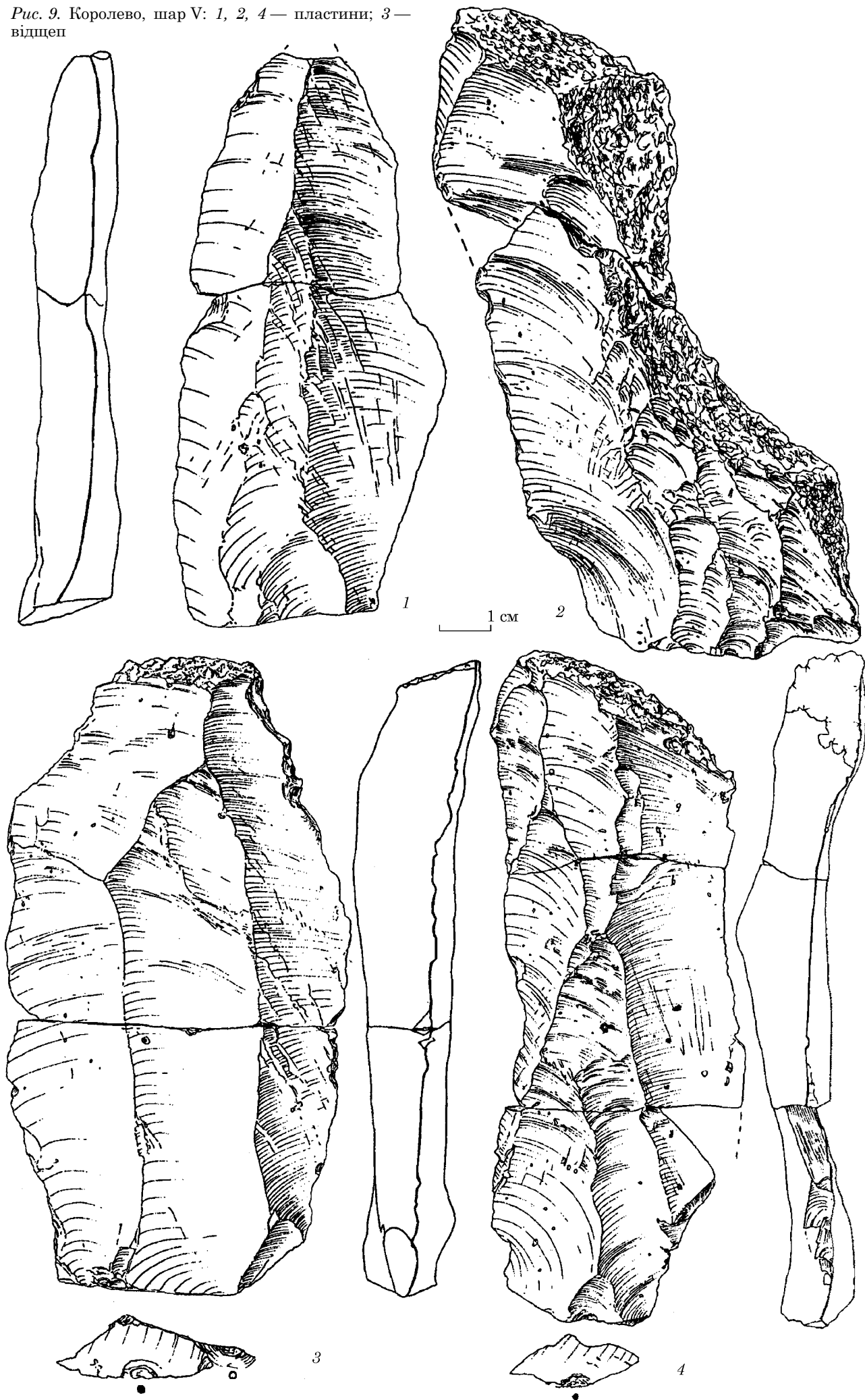

Рис. 8. Королево, шар V; нуклеуси

(рис. 3, 3) конвергентному та інших напрямках. Маємо також зразки з експлуатацією і вентральної, і дорсальної поверхонь (рис. 5, 4; табл. 5).

Загалом понад 40 % нуклеусів і пренуклеусів у колекції виготовлено на масивних відколах. Максимальна довжина пренуклеусів на

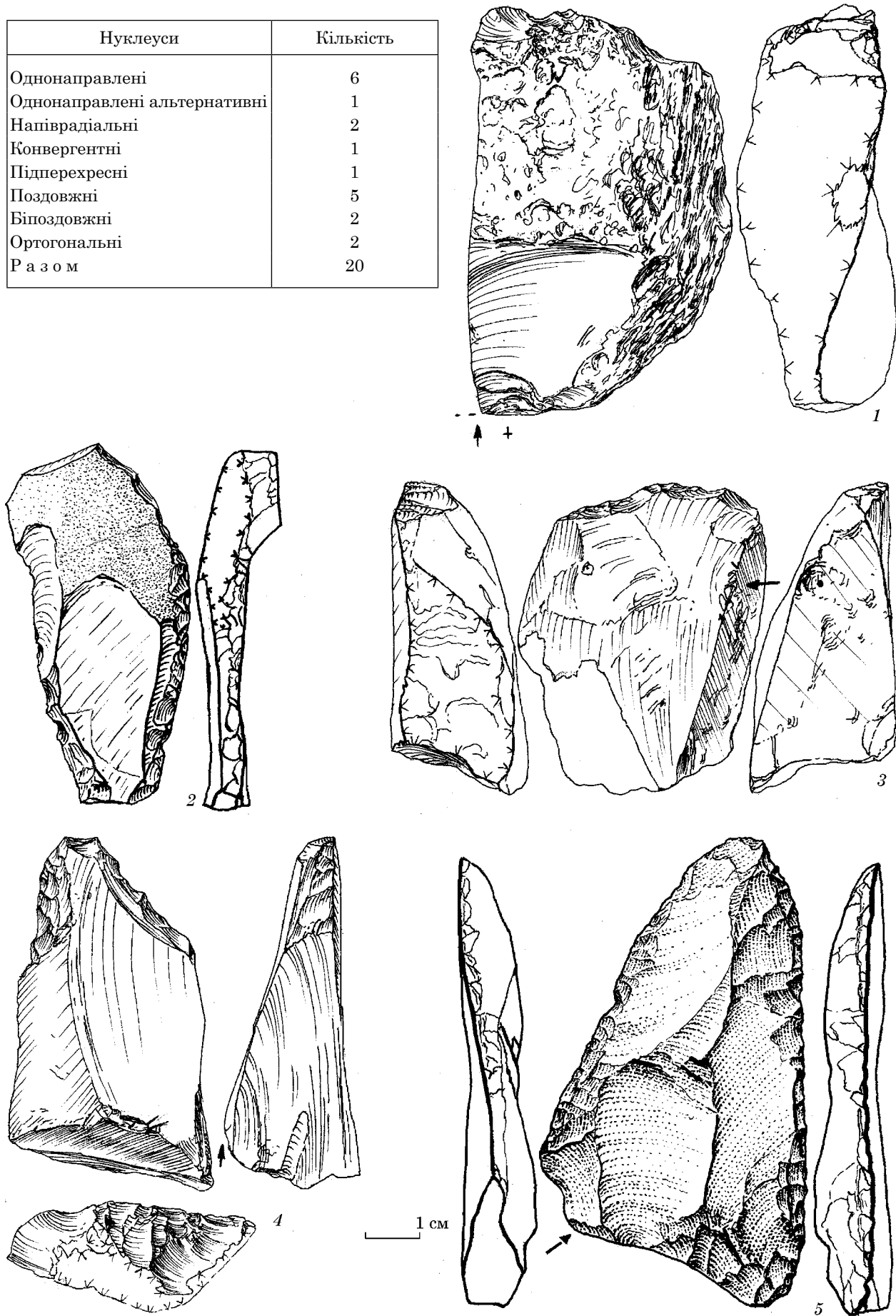
Рис. 9. Королево, шар V: 1, 2, 4 — пластины; 3 — відщеп

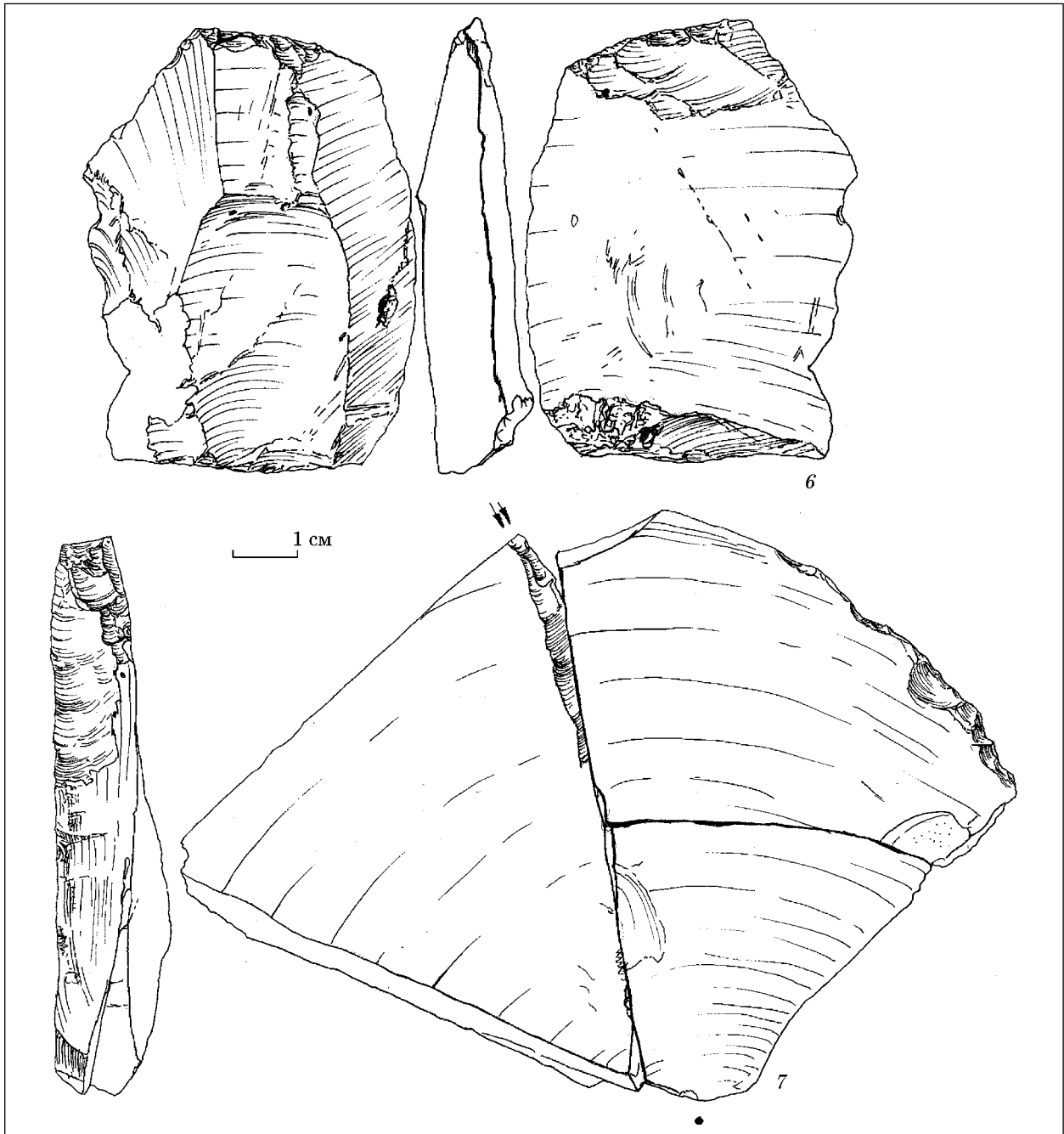

Таблиця 5. Огранка нуклеусів Комбева

Нуклеуси	Кількість
Однонаправлені	6
Однонаправлені альтернативні	1
Напіврадіальні	2
Конвергентні	1
Підперехресні	1
Поздовжні	5
Біпоздовжні	2
Ортогональні	2
Разом	20

Рис. 10. Королево, знаряддя праці ▼ ►

відщепів 249, ширина 245, товщина 113,1 мм. Нуклеуси на відщепів (включно з Комбева) мають близькі параметри: максимальна довжина 264,9, ширина 158,1, товщина 106,5 мм.

Попри те, що на противагу розкопу I у розкопі VI не знайдено гігантських нуклеусів, на використання їх вказують знайдені на місці великі відколи та випадки ремонту. Зокрема, пренуклеус на відщепі № 12125 (рис. 5, 2) має розміри 249 × 275 × 106 мм. Він є частиною великої складанки, до якої входять ще два відщепи. Один з них — дистальний фрагмент розмірами 92 × 202 × 63 мм (рис. 5, 1), інший — 232 × 215 × 85 мм (рис. 5, 3). Після ремонту з'ясувалося, що ці відщепи послідовно були зняті після первинного з поверхні, площа якої

становить 260 × 382 мм. Цей приклад, а також наявність в колекції інших масивних відщепів (наприклад: відщеп латеральний з кіркою 340,5 × 192,0 × 87,0 мм; проксимальна частина радіального відщепу 284 × 286 × 62 мм) прямо вказують на експлуатацію дуже великих нуклеусів. Привертають увагу також розміри відбивних площадок, ширина яких перевищує 100 мм, а глибина 50 мм.

Та все ж не можна однозначно стверджувати, що в технокомплексі експлуатували лише гігантські за розмірами та вагою заготовки. Адже значною серією репрезентовані нуклеуси середніх і навіть дрібних розмірів (табл. 2), що мають аналогічну систему розколювання (рис. 3).

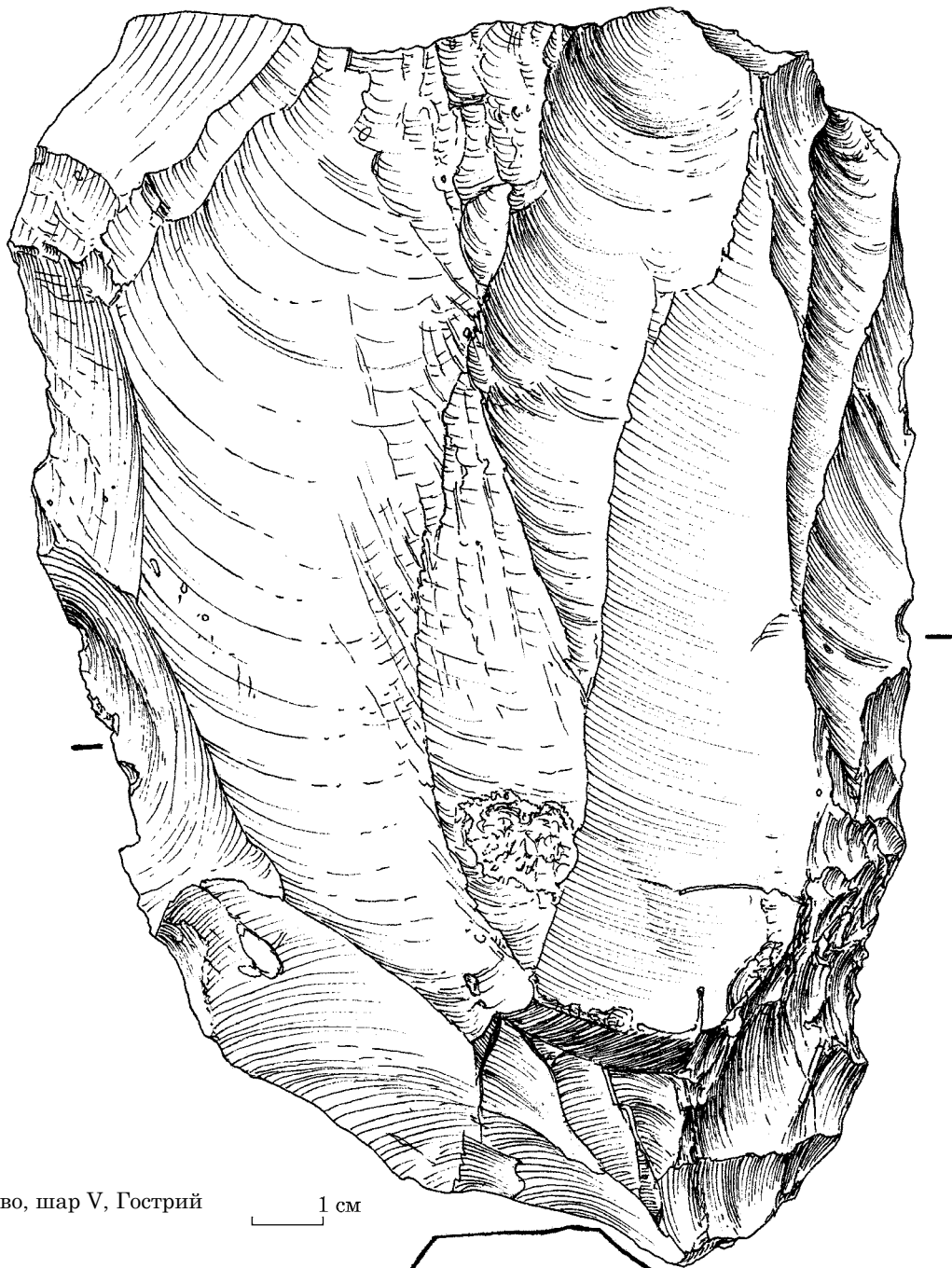

Рис. 11. Королево, шар V, Гострий
Верх; нуклеус

Колекція знарядь праці включає характерні для середнього палеоліту зразки. До них належать: скребла, зубчасті форми, поодинокі гостроконечники, які доповнюють артефакти верхньопалеолітичної групи: скребки та різці (рис. 10), виготовлені на масивних відколах або уламках відколів / сировини. У зібранні відсутні знаряддя з двобічною обробкою та технологічні свідоцтва їх виготовлення.

ВИСНОВКИ

Відтак, здійснений аналіз уможливилоговорити про кілька стадій кам'яного виробництва.

- Перша стадія мала за мету отримання великих відколів для подальшого використання їх як нуклеусів. Найвірогідніше, процес відбувався безпосередньо біля доступних виходів сировини.
- Розколювання нуклеусів на відщеплах / пластинках передбачало три варіанти експлуатації: вентральну й дорсальну поверхні, а також торцеву (вузьку) частину заготовки.

Відмічено кілька способів оформлення ударних площадок: відбивну площадку відколу поправляли з вентральної сторони на дорсальну одним або кількома широкими зняттями чи дрібними фасетками; площадку формували підправкою типу *Костьонки / Nahr-Ibrahim* з дорсальної на вентральну сторону. Є також фрагменти великих відколів (відщеп, пластина), на яких розколювання провадили з місця розлому.

Досить часто систему експлуатації відколів як заготовок для нуклеусів дослідники пояснюють браком сировини та необхідністю економити її [Newcomer, Hivernel-Guerre, 1971; Madsen, Goren-Inbar, 2004]. Подібний висновок не стосується технокомплексу V. На це вказують такі чинники:

- стоянка розташована на родовищі сировини, якої *a priori* було вдосталь;
- наявність в колекції нуклеусів і продуктів розщеплення гігантських розмірів, як і практична відсутність дуже спрацьованих ядер суперечать факту економії сировини.

Отже, в цьому разі навряд чи може йтися про економне ставлення до первинної сировини. Понад те, майже 21 % колекції становлять уламки й сумнівні відколи [Гладилин, Ситливый, 1990, с. 55]. На наш погляд, феномен цього технокомплексу все-таки пов'язаний з метричними параметрами сировини. Як вже було відмічено раніше, саме в той час у давніх балках були відкриті поклади андезиту у вигляді великих блоків, зокрема в районі розкопів I і IV. Саме тут проходили обидві стадії виробництва: отримання заготовок і їх подальша експлуатація. Матеріали з цих розкопів аналогічні за техніко-типологічним складом і параметрами артефактів.

Та все ж частину заготовок, дуже вірогідно, експлуатували й у інших місцях стоянки, зокрема на Гострому Верху. Саме в цьому секторі відсутні поклади великих блоків сировини. Натомість тут присутні андезитові жовна, вулканічні бомби та ін. Матеріали з шурфу 26 демонструють ідентичні стандарти розщеплення визначені на матеріалах шару V розкопів I та V. Показово, що найбільший з нуклеусів завдовжки близько 250 мм (шурф 26) має регулярні негативи пластин на робочій поверхні (рис. 11).

Автори, як і раніше, дотримуються думки, що сировина не впливала на технологію розколювання. Що стосується Королево, то складається враження, що вплив її був опосередкований, пов'язаний з природним станом сировини та її розмірами.

Так, наприклад, у шарі II стоянки Королево I достатньо широко представлені нуклеуси Комбева та нуклеуси вентрального принципу розщеплення, виготовлені що на андезиті, що на інших видах сировини [Usik, 2004], але це жодним чином не пов'язано з габаритами відщепів-заготовок, розмірами і формою сировини. Звичайно, наявність чи відсутність в якійсь колекції нуклеусів Комбева та вентральних нуклеусів має значення. З іншого боку, самі по собі нуклеуси Комбева не є діагностичними для територіального, хронологічного чи культурного визначення технології [Newcomer, 1971, р. 124]. Важливішими є технічні й технологічні стандарти експлуатації вентральної поверхні нуклеусів на відщеплах порівняно з розколюванням нуклеусів на інших типах заготовок. Як вже відмічалось, в шарі V ці стандарти спільні.

Таким чином, індустрії шару V притаманні такі риси: паралельне, конвергентне, радіальне та перехресне розколювання, експлуатація нуклеусів на відщеплах, зокрема нуклеусів Комбева. Вкажемо, що саме в цьому технокомплексі на відміну від раніших і пізніших середньопалеолітичних добірок привертає увагу наявність пластин як продукту розколювання. Ці артефакти зазвичай мають паралельну чи конвергентну огранку дорсальної поверхні та класичні параметри, що відрізняє їх від побічних випадкових відколів. Саме з отриманням пластин пов'язана наявність торцевих нуклеусів, які зазвичай більше характерні для верхнього палеоліту. Специфічною ознакою саме цього комплексу слід вважати гігантські нуклеуси та відколи, що було результатом окремого напрямку кам'яного виробництва.

Відтак, можна констатувати, що колекція шару V стоянки Королево є одним з оригінальних ранніх та невідомих на цих територіях досі середньопалеолітичним нелевалузьким технокомплексом. Подібні індустрії, так звані, Амудьен, для яких характерний «пластинчатий

компонент» та зняття верхньопалеолітичної групи [Meignen, 1994; 2000; Monigal, 2002; Gopher, et al., 2005] розповсюджені на Близькому Сході. Попередньо про подібність колекції шару V до близькосхідного технокомплексу згадував В. Усик [Усик, 2006, с. 60]. Детальніший технологічний аналіз матеріалів шару V, наведений в цій статті, вкотре підтверджує цю гіпотезу. Разом з тим, ми ніяким чином, не стверджуємо про прямі аналогії. Швидше йдеться про хронологічно близький конвергентний розвиток.

Адаменко О.М., Адаменко Р.С., Гладилін В.Н., Гродецька Г.Д., Левковська Г.М., Пашкевич Г.А., Поспелова Г.А., Солдатенко Л.В., Шелкопляс В.Н. Палеолітичне місцезнаходження Королево в Закарпатті // БКІЧП. — 1989. — 58. — С. 5—25.

Герасименко Н.П. Динаміка палеоекологічних обстановок на стоянці Сокирниця (Закарпаття) // The European Middle Palaeolithic. — К., 2006. — С. 132—152.

Гладилін В.Н. Ранній палеоліт // Археологія Української ССР. — К., 1985. — Т. I. — С. 12—54.

Гладилін В.Н., Ситливий В.И. Ашель Центральної Європи. — К., 1990. — 266 с.

Дерев'янюк А.П. Бифасиальна індустрія в Східній і Юго-Східній Азії. — Новосибірськ, 2014. — 354 с.

Колосов Ю.Г. Шайтан-Коба — мустьєрська стоянка Криму. — К., 1972. — 157 с.

Кулаковська Л.В. Середньопалеолітичні варіації на заході України // Варіабельність середнього палеоліту України. — К., 2003. — С. 10—32.

Кулаковська Л. Королево: Хронологія раннього і середнього палеоліта // С.Н. Биби́ков и первобытная археология. — СПб, 2009. — С. 87—101.

Кулаковская Л., Усик В. Ранний палеолит Украины // Палеолит и мезолит Восточной Европы. — М., 2011. — С. 9—37.

Усик В.И. Королево. Новые аспекты исследований культурного слоя V // The European Middle Palaeolithic. — К., 2006. — С. 50—78.

Усик В.И. Хроностратиграфия раннего и среднего палеолита (Королево, слой V) // С.Н. Биби́ков и первобытная археология. — СПб, 2009. — С. 101—109.

Adamenko O.M., Gladiline V.N. Korolevo un des plus anciens habitats acheuléens et moustériens de Transcarpatie soviétique // L'Anthropologie. — 1989. — Т. 93, n. 4. — P. 689—712.

Benito J.-I. M. La metode Kombewa dans l'Acheuleen du basin du Duero (Espagne) // O Arqueylogo Português. — 1988—1989. — S. IV, 6/7. — P. 11—21.

Bernard-Guelle S., Guillaume P. Amincissement et débitage sur éclat: définitions, interprétations et discussion a partir d'industries lithiques du Paléolithique moyen des Préalpes du nord françaises // Paleo. — 2001. — P. 53—72.

Boeda E. Caracteristiques techniques des chaines operatoires lithiques des niveaux micoquiens de Kulna (Tchecoslovaquie) // Paleo. — 1995. — P. 57—73.

Gopher A., Barkai R., Shimelmitz R., Khalaily M., Lemorini C., Heshkovitz I., Stiner M. Qesem cave: an Amudian site in Central Israel // Journal of the Israel Prehistoric Society. — 2005. — 35. — P. 69—92.

Haesaerts P., Koulakovska L. La séquence pédosédimentaire de Korolevo (Ukraine transcarpatique): contexte chronostratigraphique et chronologique // The

European Middle Palaeolithic. — К., 2006. — P. 21—37.

Inizian M.-L., Reduron M., Roche H., Tixier J. Technologie de la pierre taillée. — Meudon, 1995. — 199 p. (Préhistoire de la Pierre taillée. — 1995. — Т. 4).

Koulakovska L. Le paléolithique moyen de Korolevo (Ukraine) // Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liege (Belgium, 2—8 September, 2001). — Oxford, 2004. — P. 141—148 (BAR. International Series. — 1239).

Madsen B., Goren-Inbar N. Acheulian giant core technology and beyond: an archaeological and experimental case study // Eurasian Prehistory. — 2004. — Vol. 2, no 1. — P. 3—53.

Meignen L. Paleolithique moyen au Proche-Orient: Le phenomene laminaire // «Les industries laminaires au Paleolithique moyen»: Dossier de Documentation Archeologique. — 1994. — 18. — P. 125—159.

Meignen L. Early Middle Palaeolithic blade technology in Southwestern Asia // Acts Anthropologica Sinica. — 2000. — Vol. 19. — P. 158—168.

Monigal K. The Levantine Leptolithic: blade production from the Lower Paleolithic to the dawn of the Upper Paleolithic: Ph. d. Thesis, SMU. — Dallas, 2002.

Newcomer M.N., Hivernel-Guerre F. Nucleus sur éclat: technologie et utilisation par différentes cultures préhistoriques // BSPF. — 1971. — Т. 73 (1). — P. 119—128.

Owen W.E. The Kombewa Culture, Kenya colony // Man. — 1938. — Vol. 38, 218. — P. 201—205.

Usik V. Problems of Kombewa Method and Some Features of Non-Levallois Reduction Strategies of the Middle Palaeolithic Complex 2 Korolevo Site (Transcarpathian Region): Refitting and Technological Data // Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liege (Belgium, 2—8 September, 2001). — Oxford, 2004. — P. 149—156 (BAR International Series. — 1239).

Л.В. Кулаковская, В.И. Усик

ТЕХНОЛОГИЯ ОБРАБОТКИ КАМНЯ И СЫРЬЯ СЛОЯ V СТОЯНКИ КОРОЛЕВО

Статья посвящена характеристике технологического процесса раскалывания среднепалеолитической индустрии слоя V стоянки Королево в Закарпатті. Отличительной чертой этого технокомплекса есть наличие в нем массивных пренуклеусов, нуклеусов (массой около 40 кг) и сколов, изготовленных на местном вулканическом сырье — андезите (гиалодаците). Блоки андезита часто имеют очень большой размер (более 1 м в длину). В предыдущих публикациях исследователи обошли вниманием именно этот аспект.

Процесс раскалывания в слое V можно разделить на две стадии: 1) получение крупных сколов, которые использовались затем в качестве заготовок для нуклеусов; 2) эксплуатация вентральной, дорсальной или торцевой поверхностей нуклеусов на отщепках и пластинах.

Более 40 % пренуклеусов и нуклеусов в коллекции изготовлено на сколах. В индустрии широко применялся метод Комбева и различные системы эксплуатации вентральной стороны заготовки. Присутствуют также примеры близкие оформлению ударных площадок подправкой типа Костенки или Nahr-Ibrahim.

В целом для нуклеусов на отщепах и других заготовках характерны нелеваллуазские методы раскалывания: параллельный, подперекрестный, радиальный, конвергентный.

В коллекции слоя V присутствуют нуклеусы для пластин, а также продукт их расщепления: пластины с параллельной и конвергентной огранкой. Орудия труда представлены среднепалеолитической (скребла, зубчатые, выемчатые) и верхнепалеолитической группой (резцы, скребки). Двусторонние орудия отсутствуют.

Вместе с тем специфическим признаком этого комплекса есть наличие массивных (гигантских) нуклеусов и сколов, что есть результатом отдельного направления в каменном производстве.

Все приведенные характеристики позволяют считать слой V оригинальной среднепалеолитической нелеваллуазской индустрий, ранее неизвестной в Центральной Европе. Присутствие в коллекции пластин и орудий, характерных для верхнего палеолита позволяет в предварительном плане говорить о сходстве с ближневосточным технокомплексом, т.н. Амудьеном. Скорее всего речь идет не о прямой аналогии или связи, а об хронологически близком конвергентном развитии.

Ключевые слова: Королево, средний палеолит, технология, нуклеусы на отщепах, размеры артефактов.

L.V. Kulakovska, V.I. Usik

CORE REDUCTION TECHNOLOGY AT KOROLEVO, LEVEL V (UKRAINE)

This article characterises core reduction processes of the Middle Palaeolithic assemblage of Level V at Korolevo I in Transcarpathia, Ukraine. A distinctive feature of this assemblage is the presence of giant

pre-cores, cores (with a weight up to 40 kg), and flakes made on local volcanic raw material — andesite (gialodacite). The blocks of andesite often have a very large size, i. e. more than 1 m in length. In previous publications, researchers have overlooked this aspect.

The process of core reduction in Level V can be divided into two stages: (1) the production of large (giant) flakes and blades, which were then used as blanks for cores, and (2) the exploitation of the ventral or dorsal surfaces, or the narrow sides of cores on flake or blade. More than 40 % of cores and pre-cores were made on flakes and blades. In the assemblage, the Kombewa method and various systems for exploiting the ventral face of a blank were widely used. The preparation of platform is similar to the Kostenki and Nahr-Ibrahim techniques. In general, for all cores on flakes and other blanks non-Levallois methods of reduction are typical, including parallel, sub-cross, radial, convergent reduction. In the collection of Level V blade cores are well represented and are the end products of their exploitation, i.e. blades with parallel and convergent scar pattern. The tools are represented by both the Middle Palaeolithic tool group (side scrapers, denticulates, notches) and the Upper Palaeolithic group (end scrapers, burins). The assemblage contains no bifacial tools.

At the same time, the specific feature of this assemblage is the presence of massive (giant) cores and blanks, which is the result of a separate direction in stone production. All these characteristics allow us to consider Level V at Korolevo as an original Middle Palaeolithic non-Levallois industry, previously unknown in Central Europe. The fact that blades and tools characteristic for the Upper Palaeolithic are present in the collection allows us to talk about similarities with the Middle Eastern Amudian. Most likely this is not a direct analogy or link, but a chronologically close convergent development.

Keywords: Korolevo, Middle Paleolithic, technology, cores on flakes artifacts sizes.

Одержано 9.09.2016

Рис. 1. Королево, стратиграфічний розріз 1998 р.

a

б

в

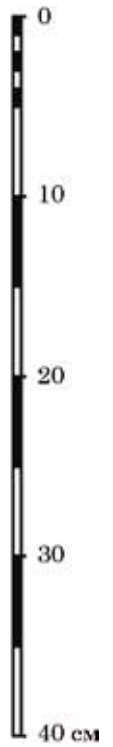

Рис. 2. Королево, шар V. Нуклеус № 11: *a* — робоча поверхня; *б* — профіль; *в* — тильна сторона

До статті
Л.В. Кулаковської, В.І. Усика «Технологія та сировина шару V стоянки Королево»

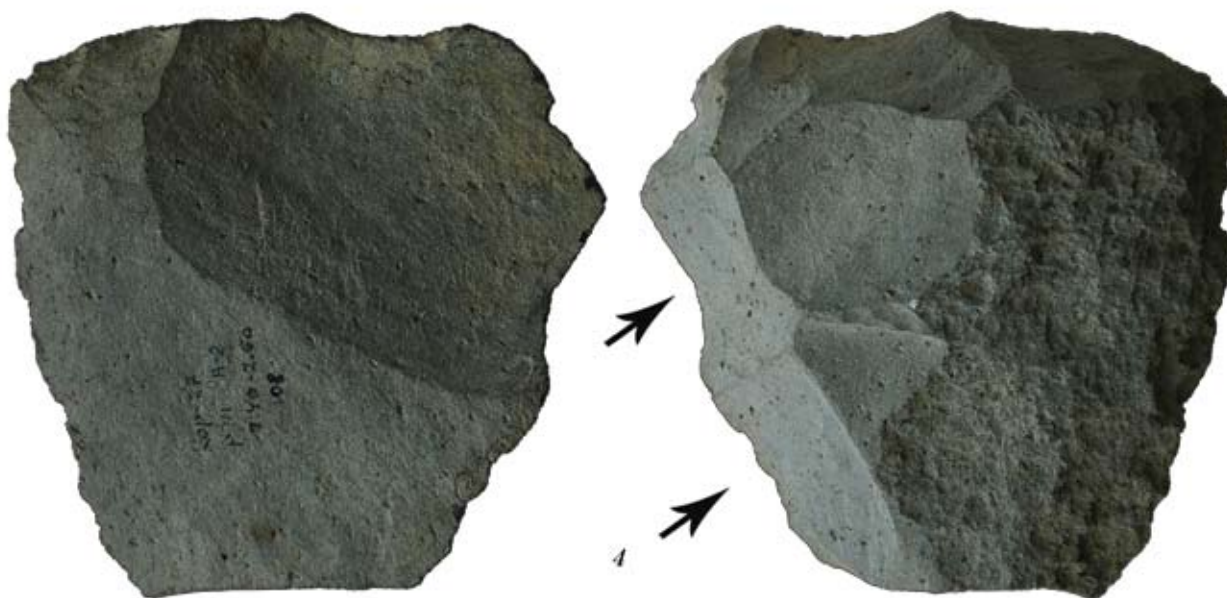
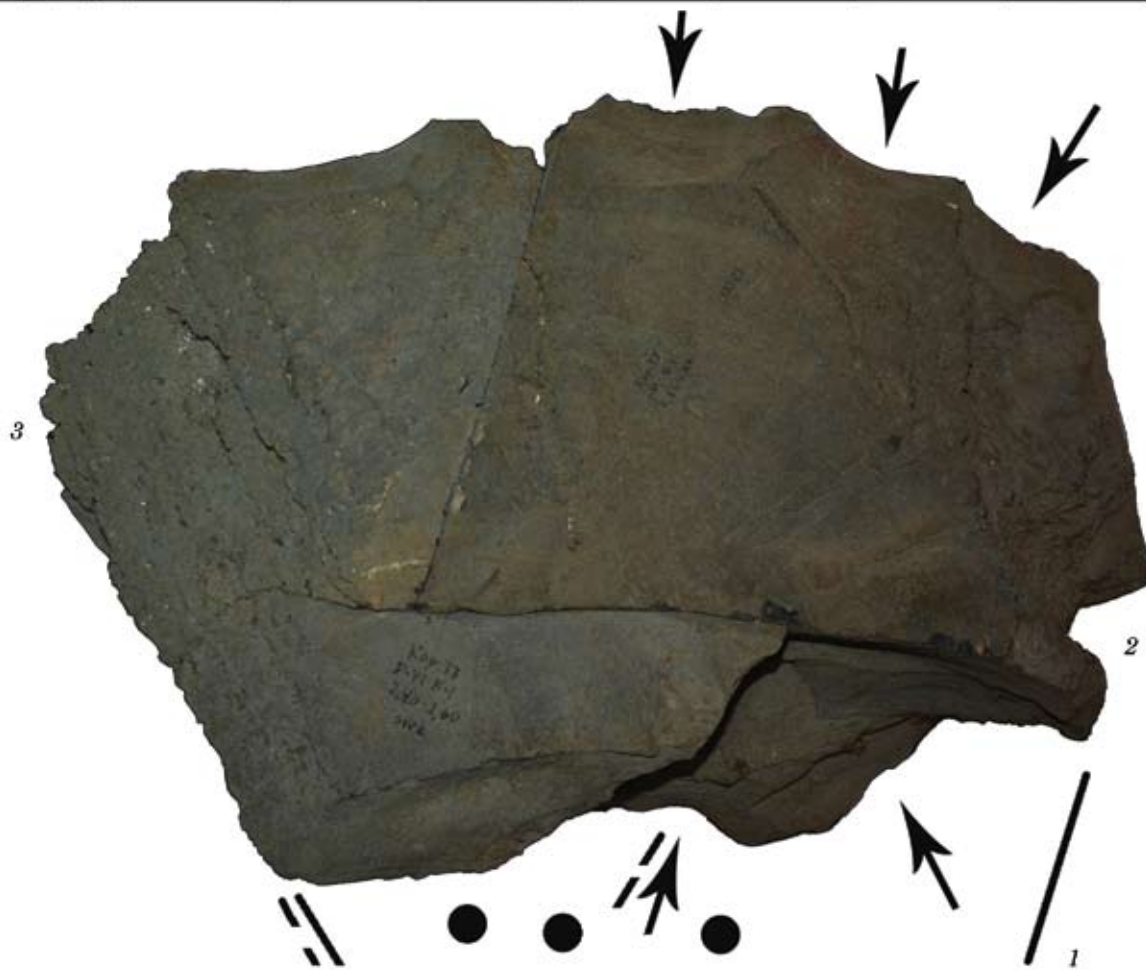
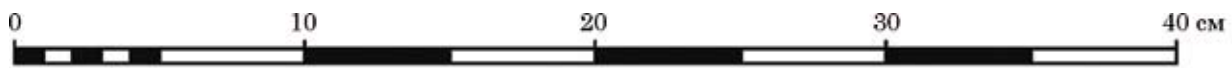

Рис. 5. Королево, шар V: пренуклеус на відщепі

1

2

3

4

Рис. 12. Королево: 1 — Бейвар, пренуклеус шару V, Л.В. Кулаковська, В.І. Усик; 2 — Археологічний музей ІА НАН України, 1981 р. Жан Комб'є (Франція) з нуклеусом № 11; 3 — поклади андезитової сировини; 4 — Бейвар, пренуклеус шару V